

Star wars en de stoa¹

De *Star-wars*-films van George Lucas staan bekend om de stoïsche ideeën die erin terugkomen. De Jedi, de futuristische ridders die de helden zijn in de films, hebben een levensfilosofie die sterk doet denken aan die van de oude stoïcijnen. Net als de stoïcijnen geloven de Jedi in een soort *Fatum*, *the Force*, waar het voor mensen vrij zinloos is om tegenin te gaan. Zij geloven daarmee ook in het stoïsche idee dat de mens niet moet proberen de wereld in zijn macht te krijgen, maar de vastliggende gebeurtenissen simpelweg moet accepteren zoals ze komen.

Bekijk het volgende fragment uit *Star wars episode I* (www.youtube.com/watch?v=KZGfGJvYzDg) waarin de wijze Jedi-meester Yoda een gesprek heeft met de jonge hoofdpersoon Anakin, die een Jedi wil worden. Anakin heeft, om opgeleid te kunnen worden tot Jedi, zijn moeder moeten achterlaten op zijn thuisplaneet. Hij verschijnt hier voor de raad van Jedi die hun twijfels hebben bij de geschiktheid van Anakin om Jedi te worden, juist omdat hij zijn moeder mist.

1. Waarom vinden de Jedi-meesters het problematisch dat Anakin zijn moeder zo mist?
2. Hoe zouden de oude stoïcijnen kijken naar Anakins gevoelens? Vergelijk de visie van de oude stoa met die van de Jedi-meesters. Geef tenminste één overeenkomst en één verschil. Bekijk, indien nodig, nog eens de uitleg over de ethica van de stoa (p. 136-139 in de bundel van Eisma; p. 8-10 in de bundel van Hermaion).

We maken een sprong in de tijd binnen de *Star-wars*-films. In dit fragment uit *Star wars episode III* is Anakin inmiddels een volwassen Jedi-ridder. Zijn angstgevoelens over zijn moeder zijn helaas waarheid geworden, want zij is overleden. Anakins angsten zijn daarmee niet verdwenen, maar juist sterker geworden. Nu is hij bang dat zijn zwangere vrouw zal komen te overlijden – hierover heeft

¹ Voor een leuk artikel over *Star wars* en de stoa, zie: Hummel, M. 2016. "You Are Asking Me To Be Rational". Stoic philosophy and the Jedi order', in J.T. Eberl en K.S. Decker (eds.), *The ultimate star wars and philosophy*, Malden, MA, 20-30.

hij steeds profetische dromen. Wederom geeft Yoda hem advies:
www.youtube.com/watch?v=CxIWmgTZYvY.

3. 'I won't let these visions come true, master Yoda.' Dit is Anakins reactie op zijn eigen (angst)visioenen. Denk terug aan de stoïsche ideeën over het *Fatum* én aan de (nogal bijzondere) interpretatie van de stoa van Andrew Tate uit het vorige werkblad. Hoe wijs zouden de oude stoïcijnen en hoe wijs zou Andrew Tate Anakins reactie vinden? Waarom?

4. Wat is de kern van het advies dat Yoda aan Anakin geeft? In hoeverre is dit advies stoïsch?

5. Vergelijk het advies van Yoda met het advies in brief 63 van Seneca aan Lucilius over het overlijden van naasten (paragraaf 11.1 in de bundel van Eisma, zie p. 160 voor een samenvatting; in de bundel van Hermaion, zie p. 74-86). Benoem ten minste één overeenkomst en één verschil.

6. Je hebt in een brief van Cicero, *Ad Atticum* 12.14 (Eisma p. 82-86; Hermaion p. 156-163), gelezen hoe hij probeert om te gaan met de dood van zijn dochter. Op wie lijkt hij daarin het meest? Op Yoda, Anakin of Seneca? Beargumenteer je keuze.

Kleine spoiler: de film loopt niet goed af. Anakin krijgt zijn angstgevoelens niet onder controle en verandert in een figuur vol woede en slechtheid, Darth Vader, juist omdat hij geobsedeerd blijft met het voorkomen van de dood van zijn geliefde.

7. Beoordeel met deze kennis in het achterhoofd opnieuw de stoïsche adviezen die Yoda geeft aan Anakin. Is dit een productieve manier om iemand te helpen die worstelt met heftige angstgevoelens? Zou jij zelf geholpen zijn met Yoda's advies? Had Yoda iets anders of beter kunnen doen? Geef hierover je eigen mening.

8. Kijk vanuit dit perspectief eens kritisch terug naar de levensadviezen van de oude stoïcijnen zelf. Denk je (met het geval van Anakin in je achterhoofd) dat er ook nadelen kunnen zitten aan de manier waarop de stoa mensen wil leren om te gaan met emoties?

Antwoordmodel

1. Waarom vinden de Jedi-meesters het problematisch dat Anakin zijn moeder zo mist?

Anakins gevoelens van gemis en aanhankelijkheid getuigen van een angst om iemand (zijn moeder) te verliezen. Volgens de Jedi leidt deze angst tot een (tevergeefse) poging om gebeurtenissen onder controle te krijgen (te voorkomen dat je iemand verliest), wat kan leiden tot gevoelens van woede, haat en daarmee uiteindelijk leed voor jezelf en anderen. (De Jedi noemen dit ook wel de 'dark side of the Force').

2. Hoe zouden de oude stoïcijnen kijken naar Anakins gevoelens? Vergelijk de visie van de oude stoa met die van de Jedi-meesters. Geef tenminste één overeenkomst en één verschil. Bekijk, indien nodig, nog eens de uitleg over de ethica van de stoa (p. 136-139 in de bundel van Eisma; p. 8-10 in de bundel van Hermaion).

De stoïcijnen zouden het met de Jedi eens zijn dat Anakins angst om zijn moeder te verliezen niet goed is en leidt tot ongelukkigheid. Immers, zij geloven beiden dat de mens de loop van het leven niet in de hand heeft (dat heeft alleen het Fatum/the Force) en dat proberen om te voorkomen dat je iemand verliest dus zinloos is.

De manier van redeneren van de Jedi is hier alleen net even anders. De stoïcijnen zouden puur focussen op de irrationaliteit van Anakins angsten: aangezien je geen invloed hebt op het lot (en de vaststaande loop der gebeurtenissen dus ook de 'beste' is), is het niet rationeel om bang te zijn om iemand te verliezen. Dat is niet aan jou. De Jedi redeneren hier net anders. Ze benadrukken niet dat het irrationeel is om bang te zijn, maar benadrukken de consequenties van angst: die zou leiden tot weer andere en nog slechtere emoties en leed. Dat zou voor de stoïcijnen niet echt een probleem zijn, omdat zij ook die emoties zinloos en irrationeel zouden vinden.

3. 'I won't let these visions come true, master Yoda.' Dit is Anakins reactie op zijn eigen (angst)visioenen. Denk terug aan de stoïsche ideeën over het *Fatum* én aan de (nogal bijzondere) interpretatie van de stoa van Andrew Tate uit het vorige werkblad. Hoe wijs zouden de oude stoïcijnen en hoe wijs zou Andrew Tate Anakins reactie vinden? Waarom?

De oude stoïcijnen zouden dit niet wijs vinden, omdat Anakins reactie getuigt van een sterke drang om de loop der gebeurtenissen te beïnvloeden/controleren – iets wat simpelweg niet mogelijk is, omdat dit in de handen van het Fatum en niet van de mens ligt.

Andrew Tate daarentegen zou Anakins reactie bijzonder wijs (en mannelijk) vinden: voor hem (hebben we gezien) betekent ‘stoïsch’ juist paradoxaal genoeg het onder controle hebben van (en verantwoordelijkheid nemen voor) alles wat er in de wereld gebeurt.

4. Wat is de kern van het advies dat Yoda aan Anakin geeft? In hoeverre is dit advies stoïsch?

‘Train yourself to let go of everything you fear to lose.’ Dit is een behoorlijk stoïsch advies, omdat ook de stoïcijnen het irrationeel en dus slecht vinden om gehecht te zijn aan aardse zaken (inclusief vrienden, familie en geliefden). Je moet dus leren inzien dat het wel en wee van jouw dierbaren niet ‘aan jou’ is en dat het dus zinloos is om je hier druk over te maken. Tegelijkertijd benadrukt Yoda in zijn advies weinig dit aspect van het Fatum en de irrationaliteit om je er druk over te maken, maar gaat hij direct over tot de conclusie dat je die gevoelens ‘weg moet trainen’. De tussenstap ontbreekt dus en daarmee komt het advies wellicht meer over als puur het onderdrukken van gevoelens dan wat de oude stoïcijnen wilden (in wezen meer: het wegedeneren van gevoelens).

5. Vergelijk het advies van Yoda met het advies in brief 63 van Seneca aan Lucilius over het overlijden van naasten (paragraaf 11.1 in de bundel van Eisma, zie p. 160 voor een samenvatting; in de bundel van Hermaion, zie p. 74-86). Benoem ten minste één overeenkomst en één verschil.

Verschillen: van Yoda mag Anakin helemaal niet rouwen; Seneca zegt Lucilius enkel om niet meer te rouwen dan gepast (‘lacrimandum est, non plorandum’, 11.1a, r. 8-9). Yoda raadt aan om jezelf te trainen om alle ‘attachments’ te laten gaan (wat in de kern erg stoïsch is), maar Seneca raadt Lucilius aan om nieuwe vrienden te maken. Seneca geeft aan dat we troost kunnen putten uit een zoete herinnering aan onze overleden vriend, Yoda laat adviezen over het herinneren/gedenken van onze overleden geliefde achterwege.

Overeenkomsten: zowel Yoda als Seneca pleiten tegen te sterke emoties, in dit geval van verlies en rouw. Ook beargumenteren beiden dat we ons neer moeten leggen bij het feit dat de dood hoort bij het leven – en dat we ons bewust moeten zijn van het feit dat geliefden zomaar kunnen sterven. Zowel Seneca als Yoda troost zich met de gedachte aan het hiernamaals (Yoda: je gaat op in de Force; Seneca: we komen terecht waar onze overleden vriend al naartoe vooruit is gestuurd).

6. Je hebt in een brief van Cicero, *Ad Atticum* 12.14 (Eisma p. 82-86; Hermaion p. 156-163), gelezen hoe hij probeert om te gaan met de dood van zijn dochter. Op wie lijkt hij daarin het meest? Op Yoda, Anakin of Seneca? Beargumenteer je keuze.

Cicero gaat om met het verlies van zijn dochter door zich te isoleren en zichzelf af te leiden met schrijven. Het medeleven van anderen verlicht zijn verdriet geenszins. In die zin is Cicero onderworpen aan zijn emoties en lijkt daarin het meest op Anakin, die zijn emoties ook niet onder controle kan krijgen.

7. Beoordeel met deze kennis in het achterhoofd opnieuw de stoïsche adviezen die Yoda geeft aan Anakin. Is dit een productieve manier om iemand te helpen die worstelt met heftige angstgevoelens? Zou jij zelf geholpen zijn met Yoda's advies? Had Yoda iets anders of beter kunnen doen? Geef hierover je eigen mening.

Yoda's advies is behoorlijk 'repressief'. Hij helpt Anakin weinig, biedt hem ook geen erkenning of begrip voor zijn gevoelens, maar gaat meteen over tot de conclusie dat hij zijn angstgevoelens moet onderdrukken: angst is gewoon slecht ('path to the Dark side'), dus 'train yourself to let go'... Docenten kunnen leerlingen hier wijzen op moderne pedagogische inzichten die aanraden om juist begrip te tonen voor gevoelens van kinderen/leerlingen, waardoor die gevoelens meer een plaats krijgen en kinderen zich ook gesteund voelen in hun emotionele worstelingen. Door Yoda's reactie wordt gauw duidelijk dat Anakin eigenlijk niet kan 'praten' over zijn angsten met Yoda en wordt hem een pure keuze tussen repressie of eraan toegeven geboden (i.p.v. meedenken over hoe die angsten beter te reguleren).

8. Kijk vanuit dit perspectief eens kritisch terug naar de levensadviezen van de oude stoïcijnen zelf. Denk je (met het geval van Anakin in je achterhoofd) dat er ook nadelen kunnen zitten aan de manier waarop de stoa mensen wil leren om te gaan met emoties?

Je zou vanuit dit perspectief vergelijkbare kritiek op de stoa kunnen hebben. Aangezien immers zelfs volgens de stoïcijnen zelf nagenoeg niemand ooit echt 'wijs' wordt (en iedereen dus altijd toch wel worstelt met emoties) kun je je afvragen of het niet verstandig zou zijn om, in plaats van emotie enkel rationeel weg te redeneren, een sterker element van begrip voor emoties in te bouwen en/of meer concrete manieren van hulp/steun te bieden waarmee mensen hun emoties kunnen reguleren.